

ΑΣΙ Χώρος

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

2019

29

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Επιστημονικό Περιοδικό

αιχλώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Λαγού: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

A. Ντάφλου	4
Μητροπολιτική Διακυβέρνηση - Χωρικός Σχεδιασμός: Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε προσαρμογή ή απομόνωση	
N. Κουραχάνης	25
Κοινωνικές πολιτικές στέγης στο Νότιο-Ευρωπαϊκό καθεστώς ευημερίας: Η στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης Αστέγων στην Πορτογαλία (2009-2015)	
S. Michael	49
City Branding Strategies: A model for the diagnosis of the perceived image of an urban cultural landscape through spatial approaches. The case of Larnaca city	
K. Πορτοκαλίδης	79
Κεντρικότητα και Αστικό Αποτύπωμα των Ελληνικών Μικρομεσαίων Πόλεων	
Π. Πραστάκος, Α. Λαγαρίας	100
Ανάλυση της αστικής μορφής με χρήση χωρικών δεικτών: Χρήσεις γης και χαρακτηριστικά κατοικιών στην Αττική	
N. Μωφά, Σ. Σταυριανάκης	147
Συγκριτική μελέτη των πολιτικών εγκατάστασης των προσφύγων του 1922 και του 2016 στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας	
ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	
K. Κουτσόπουλος	174
Το παράδοξο της ανάπτυξης στην Ελλάδα	
ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
E. Ψαθά	192
Σεραφείμ Πολύζος, (2015) Αστική Ανάπτυξη	

Το παράδοξο της ανάπτυξης στην Ελλάδα

Κωστής Κουτσόπουλος

Καθηγητής, ΕΜΠ

Περίληψη

Στην εργασία αυτή επιχειρείται να αναδειχθεί και να τεκμηριωθεί η ύπαρξη του προβλήματος της ασυμπτωτικής εξέλιξης του κριτικού-δημιουργικού πνεύματος της περιφερειακής επιστήμης και της συντηρητικής προσέγγισης των δομών λήψης και εφαρμογής αποφάσεων. Παρουσιάζονται οι αντιφατικές διαχρονικές εξελίξεις στην περιφερειακή επιστήμη και στη λήψη αποφάσεων, οι οποίες δημιούργησαν το παράδοξο της περιφερειακής ανάπτυξης στην χώρα μας τόσο ως προς τον τρόπο θεώρησης του χώρου και της ανάπτυξης όσο και των μεθόδων αντιμετώπισης της. Ενώ η περιφερειακή επιστήμη εξελίχθηκε και συνεχίζει να εξελίσσεται, οι θεράποντες την πρακτική πλευρά της ανάπτυξης, είτε ως λήπτες αποφάσεων είτε ως διοικητικός/υποστηρικτικός μηχανισμός, παρουσιάζουν διαχρονικά μια απρόσμενη για ανεπτυγμένη χώρα προσήλωση σε προσεγγίσεις και πρακτικές του παρελθόντος. Ως αποτέλεσμα, στην Ελλάδα του 21ου αιώνα ένα πρόβλημα που ταλανίζει την ανάπτυξη στην χώρα μας, το παράδοξο της ανάπτυξης, εδραιώνεται απειλητικά καθλώνοντας κάθε προσπάθεια της χώρας να προχωρήσει σε μία σωστή, χωρίς ανισότητες και αποδοτική ανάπτυξη.

Λέξεις κλειδιά

χωρικός σχεδιασμός, πυκνότητα, Συντελεστής Δόμησης, Ελληνικές πόλεις, συνεκτικές πόλεις

THE DEVELOPMENT PLANNING PARADOX IN GREECE

Abstract

This paper attempts to highlight and substantiate the existence of an asymptotic development evolution in Greece, which shows on one hand a creative and constructive approach of the regional science and a conservative and on the other an ineffective operation of the regional planning decision making apparatus and infrastructure. Towards that goal the paper presents the differing time developments of both regional science and decision making, which has created a paradox both in the way geographic space is perceived as well as in the way existing tools/methods utilized to deal with spatial problems. More specifically, while regional science has evolved and continues to evolve, the application side of development either as decision makers or as the administrative/ supportive mechanism has shown through time an inexplicable devotion to past approaches and practices. As a result in the 21st century Greece is facing a development paradox that keeps the country from moving towards an effective, balanced and efficient development.

Keywords

spatial planning, density, Greek cities, Building Ratio, compact cities

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον Μάρτιο του 1993 ως πρόεδρος Ελληνικού τμήματος του Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Επιστήμης (RSA) στην εισαγωγική ομιλία μου στο 1^ο του συνέδριο παρουσίασα τις προοπτικές του περιφερειακού σχεδιασμού και του ρόλου της περιφερειακής επιστήμης στην Ελλάδα (Κουτσόπουλος, 1993β). Όπως ανέφερα τότε, έτσι και σήμερα η Ελλάδα αντιμετωπίζει πληθώρα προβλημάτων στην επίλυση των οποίων η Περιφερειακή επιστήμη μέσα από τα εργαλεία και τις μεθόδους της μπορεί και πρέπει να παίξει έναν ουσιαστικό ρόλο, εάν υπάρχει η ανάλογη ανταπόκριση από τους λήπτες αποφάσεων. Το ερώτημα που αναπόφευκτα δημιουργείται σήμερα είναι: έχει αλλάξει τίποτα στα 25 αυτά χρόνια και στις δύο συνιστώσες του περιφερειακού σχεδιασμού και συγκεκριμένα στους "παραγωγούς" (όσους θεραπεύουν την περιφερειακή επιστήμη) και στους "χρήστες" (όσους λαμβάνουν/εκτελούν αποφάσεις), ή αν θέλετε στην προσφορά και στην ζήτηση του περιφερειακού σχεδιασμού; γιατί με την σειρά τους καθορίζουν την επιτυχία τόσο του περιφερειακού σχεδιασμού όσο και της ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Η απάντηση που προσφέρεται είναι απλή, ανατρεπτική των όσων υποστηρίζουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις όλα αυτά τα χρόνια, αλλά εύκολη στην εξήγησή της. Συγκεκριμένα, θεωρώ ότι έχει εδραιωθεί ένα παράδοξο στην ελληνική πραγματικότητα, το οποίο εκφράζεται αφενός από την συμμόρφωση των επιστημόνων στις αλλαγές υποδείγματος της περιφερειακής επιστήμης και αφετέρου από την στασιμότητα της διοίκησης στις διαδικασίες και τον τρόπο λήψης αποφάσεων. Βέβαια και οι δύο αυτές τάσεις λειτούργησαν μέσα σε ένα διεθνές περιβάλλον, το οποίο αποτέλεσε και το υπόβαθρο και το πλαίσιο μέσα στο οποίο όφειλαν να λειτουργούν. Επομένως, για την αξιολόγηση τους υπάρχει αδήριτη ανάγκη να περιγραφεί η εξέλιξη της επιστήμης και της κοινωνίας τουλάχιστον κατά την διάρκεια της νέας τάξης πραγμάτων που δημιουργήθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Τα τελευταία χρόνια στην επιστημολογία και στην συλλογική κοινωνική συνείδηση έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές και διαφοροποιήσεις στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων των επιστημών και της κοινωνίας, αλλά και στις βασικές αρχές που τις διέπουν. Από τις πιο σπουδαίες διαφοροποιήσεις είναι οι εξής:

- Η αλλαγή της θεώρησης ότι το περιβάλλον είναι ένα εξωτερικά δοσμένο δημιούργημα, στην πίστη ότι υπάρχει ένα οικοσύστημα ως μια ανεξάρτητη φυσική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική διαδικασία·
- Από την αντίληψη της μοναδικότητας της γεωγραφικής θέσης στην παραδοχή της αλληλεξάρτησης των φαινομένων στο γεωγραφικό χώρο· και
- Από την υπόθεση ότι τα γεγονότα υπάρχουν για να ανακαλυφθούν, στην αντίληψη ότι αποτελούν κοινωνικά κατασκευάσματα, δημιουργήματα δικά μας.

Η τελευταία αντίληψη είναι ιδιαίτερα σημαντική, γιατί δείχνει καθαρά την ανάγκη για μια κοινωνική επιστημολογία (αποδεκτής και από την κοινωνία) κάθε επιστήμης, συμπεριλαμβανομένης και αυτής που έχει ως αντικείμενο τον χώρο και την ανάπτυξη του.

Ο Celso Furtado (1974) σε μια πολύ σημαντική εργασία του τεκμηρίωσε την καθολικά αποδεκτή θέση ότι ο τρόπος που ασκούμε την επιστήμη μας περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά από τους «μύθους» μας. Αλλά ποιες είναι οι πηγές των μύθων της περιφερειακής επιστήμης ώστε να είναι αποδεκτές από την κοινωνία; Εξορισμού όλες οι επιστήμες πρέπει να ικανοποιούν ορισμένες λειτουργικές προαπαιτήσεις για να παραμείνουν σταθερές και απαιτούν συστηματικούς τρόπους για να ικανοποιήσουν βασικές μεθοδολογικές, αλλά και κοινωνικές ανάγκες. Αυτές οι ανάγκες, με τη σειρά τους, είναι αποτέλεσμα των αξιών που αποδέχεται η επιστημονική κοινότητα και που αποτελούν τη βάση για τον τρόπο που κάθε μέλος και ολόκληρη η κοινότητα αντιμετωπίζει τον κόσμο

και ενεργεί. Είναι βασικά αυτό το σύστημα αξιών που δικαιολογεί τις άλλες ενέργειες και παρέχει την κινητήρια δύναμη, δημιουργώντας αυτό που είναι κάτι ξέχωρο και ιδιαίτερο για κάθε επιστήμη.

Από τα παραπάνω, πρέπει να έχει γίνει κατανοητό ότι για μια σωστή προσέγγιση του Χώρου και της Ανάπτυξης είναι αναγκαίο οι περιφερειακοί επιστήμονες και οι λήπτες/εφαρμοστές αποφάσεων για την ανάπτυξη να αντιμετωπίζουν την πραγματικότητα των «μύθων» τους. Γιατί τότε θα μπορούν να συνεισφέρουν δημιουργικά στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων, τα οποία με τη σειρά τους πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της επιστημονικής θεώρησης και μεθοδολογίας τους. Αυτό που χρειάζεται, δηλαδή, είναι ένας τρόπος αποσαφήνισης της επιστημονικής προσέγγισης που να ξεκαθαρίζει τους «μύθους», να διευκρινίζει με σαφήνεια τις αξίες και να δίνει το πλαίσιο αντιμετώπισης των θεμάτων που περιλαμβάνονται μέσα στον όρους Χώρος και Ανάπτυξη που είναι αποδεκτοί από την κοινωνία. Ως αποτέλεσμα, το ερώτημα που τίθεται άμεσα στη σημερινή ακαδημαϊκή και κοινωνική συγκυρία είναι: ποιοι είναι οι «μύθοι» και οι «αξίες» με βάση τις οποίες οι θεράποντες την ανάπτυξη πρέπει να αντιμετωπίζουν τις αλληλένδετες έννοιες του Χώρου και της Ανάπτυξης;

Κατηγορηματικά πρέπει να δηλωθεί ότι το επίκεντρο της αντιμετώπισης των εννοιών αυτών, που αποτελεί αναπόφευκτα και την πηγή των μύθων και αξιών των θεραπευόντων την ανάπτυξη, είναι η έννοια της ολοκληρωμένης χωρικής προσέγγισης τόσο ως προς τον τρόπο θεώρησής της όσο και ως προς τις μεθοδολογίες διερεύνησής της. Αυτό οδηγεί στη θέση ότι τα παραδοσιακά υποδείγματα της αντιμετώπισης των προβλημάτων της ανάπτυξης έχουν εκ των πραγμάτων ξεπεραστεί και βρισκόμαστε πλέον στο *υπόδειγμα της Ολοκληρωμένης Προσέγγισης*.

Δηλαδή η θέση που προβάλλεται στο άρθρο αυτό είναι απλή μεν στην εξήγησή της, ανατρεπτική, όμως, των όσων θεωρούν ως δεδομένα όσοι ασχολούνται με την ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, στην επιστημονική κοινότητα οι θεράποντες και η ίδια η επιστήμη της περιφερειακής ανάπτυξης έχουν κερδίσει τη γενική αποδοχή ότι έχουν τα επιστημονικά εφόδια να κάνουν χωρικές μετρήσεις, να τις αναλύουν και τέλος να προσφέρουν τα αποτελέσματα των αναλύσεων αυτών για ένα σωστό και αποδοτικό περιφερειακό σχεδιασμό. Επιπλέον, η διεθνής εμπειρία και πρακτική έχει δείξει ότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων και εφαρμογής τους στην ανάπτυξη έχει στραφεί προς την χρήση ενός ευρέως φάσματος επιστημονικών εργαλείων. Μια τέτοια ολοκληρωμένη προσέγγιση του γεωγραφικού χώρου, όμως δεν είναι δυνατή χωρίς τη βοήθεια του νέου υποδείγματος που στο άρθρο αυτό ορίζεται ως Ολοκληρωμένη Προσέγγιση, η οποία καθορίζει τόσο τη θεώρηση του χώρου όσο και τη διερεύνησή του.

2.1. Θεώρηση του Χώρου

Η θεώρηση του χώρου παρουσιάζει διαχρονικά συνεχείς διαφοροποιήσεις και είναι αναπόφευκτα συνδεδεμένη με την έννοια της ανάπτυξης όπως είναι αποδεκτή από την κοινωνία. Κι αυτό γιατί όπως ελέγχθη χώρος και ανάπτυξη αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Πραγματικά, ακόμη και μια επιπόλαια επισκόπηση δείχνει ότι η αντιμετώπιση του χώρου οδηγεί αξιωματικά στην αντιμετώπιση της ανάπτυξης. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανάπτυξη που αποτέλεσε για πολλά χρόνια τον κυριότερο στόχο όλων των χωρών και όλων των πολιτικών συστημάτων, είχε μια μοναδική διάσταση, την οικονομική. Δηλαδή, η θέση ήταν μια μεταβλητή που την αγνοούσαν συστηματικά επιστήμονες και λήπτες αποφάσεων. Επιπλέον κάτω από αυτή τη θεώρηση κάθε επιστήμη εστιάζοταν αποκλειστικά στο δικό της αντικείμενο. Ως αποτέλεσμα, ο τρόπος που αντιμετωπίζονταν ο χώρος, όπως και οι υπόλοιπες επιστήμες, ήταν *μονοεπιστημονικός*.

Χρειάστηκε η έντονη αμφισβήτηση της επιστημονικής κοινότητας και της ίδιας της κοινωνίας, ώστε να συγκροτηθεί μια εναλλακτική της οικονομικής θεώρησης, αυτή της «αιφόρου ή βιώσιμης» ανάπτυξης, η οποία, με σημαιοφόρο την επιτροπή Brundtland, των Ηνωμένων Εθνών, την όρισε ως την ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να υποθηκεύει την ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Δηλαδή, η έννοια της γεωγραφικής θέσης επανήλθε στο προσκήνιο και ο χώρος απέκτησε μια θέση στο επίκεντρο των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων και των κοινωνικών ενδιαφερόντων. Κάτω από αυτή τη θεώρηση ο χώρος θεωρείται ότι αποτελείται από το σύνολο όλων των επιμέρους τμημάτων της πολυδιάστατης φυσικής, κοινωνικής και οικονομική πραγματικότητας. Αυτό βέβαια οδήγησε σε μια *πολυεπιστημονική προσέγγιση του χώρου*.

Σήμερα και αυτή η θεώρηση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή. Το άρθρο αυτό υποστηρίζει ότι υπάρχει ανάγκη για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, η οποία πρέπει να είναι ταυτόχρονα οικολογική, οικονομική, κοινωνική, τεχνική-τεχνολογική, πολιτική και πολιτισμική, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στις διαστάσεις του χώρου (φυσικό και ανθρωπογενές), αναπόσπαστο μέρος του οποίου είναι ο άνθρωπος και συνακόλουθα και η ανάπτυξη (Ρόκος, 1994α). Ως αποτέλεσμα, απαιτείται μια *διεπιστημονική προσέγγιση* η οποία να οδηγεί σε μια ολοκλήρωση όλων των προσεγγίσεων για να ξεπεραστεί ο κατεμαχισμός της γνώσης και της κοινωνικής προσέγγισης.

Είναι φανερό, δηλαδή, ότι παρουσιάζεται μια συνεχής διαφοροποίηση στην θεώρηση του χώρου και της ανάπτυξης, από την περιφρόνηση του χώρου, που είχε σαν αποτέλεσμα ένα *διασπασμένο* χώρο, στη θεώρησή του ως θεμελιώδους συστατικού της ανάπτυξης με τη μορφή ενός συνόλου σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας δημιουργώντας έναν *αιφόρο*

χώρο, σε μια θεώρηση, τέλος, όπου τα προηγούμενα αποτελούν μια διαλεκτική ενότητα, ένα οργανικό «όλο», όπως αναφέρει ο Ρόκος (2000), δημιουργώντας έναν *ολοκληρωμένο* χώρο (Koutsopoulos, 2005a).

2.2 Διερεύνηση του Χώρου

Μέσα από μια τέτοια θεώρηση, όμως, ο χώρος για να μπορέσει να αποτυπωθεί, να αναλυθεί και να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που παρουσιάζει, απαιτεί σίγουρα μια διαλεκτική, διεπιστημονική μεθοδολογική προσέγγιση. Με άλλα λόγια, απαιτεί μια αντίστοιχη ολοκληρωμένη μεθοδολογική προσέγγιση. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι οι επιστημονικές και κοινωνικές προσεγγίσεις του χώρου έχουν υποστεί κι αυτές με τη σειρά τους μια εξελικτική διαδικασία. Έχει υπάρξει, δηλαδή, μια αλλαγή από ένα παλιό μοντέλο αποτελούμενο από παραδοσιακές προσεγγίσεις σε ένα άλλο που στηρίζεται στην ψηφιακή τεχνολογία και τώρα μια άλλη αλλαγή λαμβάνει χώρα όπου η ολοκλήρωση παίζει τον κεντρικό και καθοριστικό ρόλο.

Επομένως, θεωρείται ότι τα εργαλεία επιστημονικής αντιμετώπισης του χώρου και της ανάπτυξης εκ των πραγμάτων οδηγούν προς μια νέα προσέγγιση, βασική συνισταμένη της οποίας είναι η Ολοκληρωμένη Προσέγγιση, γιατί χωρίς αυτή δε θα μπορούν πλέον να επιτελούνται οι αναγκαίες διαδικασίες περιγραφής, ανάλυσης και σχεδιασμού. Απαιτείται δηλαδή ένα καινούριο μοντέλο (υπόδειγμα) προσέγγισής του.

Το κλειδί στην κατανόηση της παραπάνω ανάγκης είναι η αποδοχή μιας διαδικασίας που ορίζεται από τη γρήγορη μετάβαση από ένα υπόδειγμα στηριζόμενο σε παραδοσιακές μεθόδους σε ένα άλλο που βασίζεται στην εξέταση του χώρου με υπολογιστές και τέλος στο σημερινό όπου η *Ολοκλήρωση* παίζει ένα κεντρικό ή καθοριστικό ρόλο. Πραγματικά, η επιστημονική προσέγγιση του χώρου και της ανάπτυξης παρουσιάζει μια κατά Kuhn (1962) αλλαγή υποδείγματος, όπως παρουσιάζεται παρακάτω.

2.2.1. Το Παραδοσιακό Υπόδειγμα

Το παραδοσιακό υπόδειγμα (Σχήμα 1), που εφαρμόστηκε μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ξεκινά με την παρατήρηση (συλλογή στοιχείων) και τελειώνει (τις πιο πολλές φορές) με έναν χάρτη ως το τελικό αποτέλεσμα. Τα στοιχεία συλλέγονται μέσα από παραδοσιακές πρωτογενείς (π.χ. Τηλεπισκόπηση) ή δευτερογενείς πηγές (π.χ. Στατιστική υπηρεσία) και κατόπιν υφίστανται επεξεργασία (προσαρμογή) και αναλύονται με στόχο την παρουσίαση της δημιουργημένης πληροφορίας, συνήθως με τη χρήση κάποιας χαρτογραφικής απεικόνισης.

Σχήμα 1. Το παραδοσιακό μοντέλο

Πηγή: Ϊδια επεξεργασία

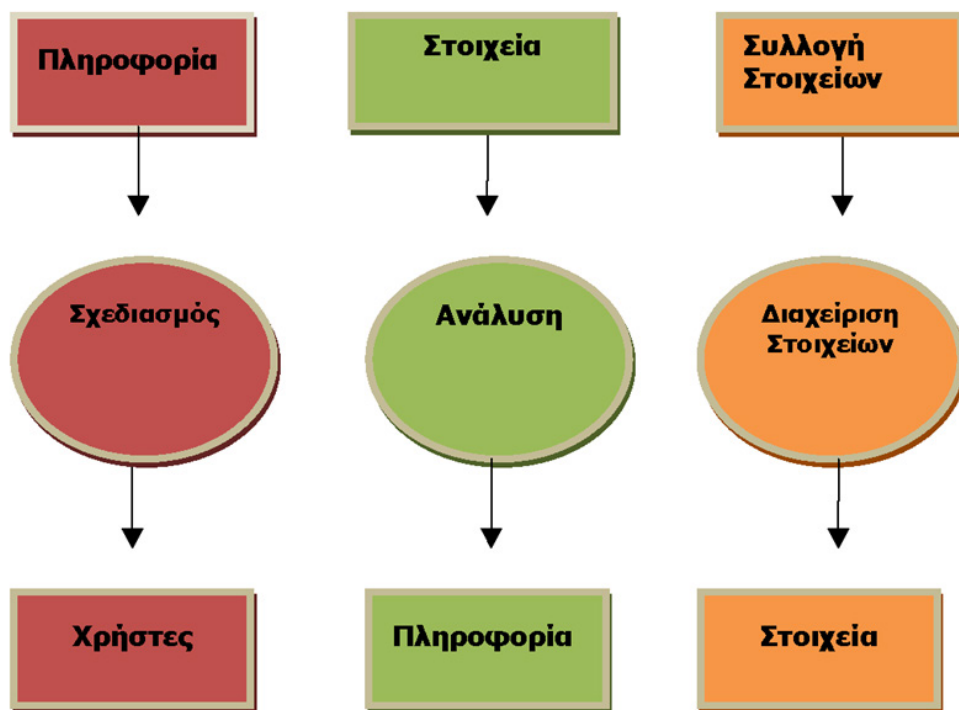
2.2.2. Το Υπόδειγμα της Γεωπληροφορικής

Η εισαγωγή των ποσοτικών μεθόδων και αργότερα η αυξημένη χρήση των μικροϋπολογιστών μετάλλαξε την παραδοσιακή προσέγγιση, δημιουργώντας ένα νέο υπόδειγμα, γνωστό και ως Γεωπληροφορική. Δηλαδή, έγινε αποδεκτό ότι οι ασχολούμενοι με τον χώρο, μεταξύ των οποίων οι περιφερειακοί επιστήμονες και οι λήπτες αποφάσεων, έπρεπε να συμμετάσχουν στην επανάσταση της πληροφορικής, αν ήθελαν να συνεχίσουν να υπάρχουν οι μεν ως επιστημονική οντότητα και οι δε ως αποδοτικό κοινωνικό εργαλείο. Γιατί οι συνθήκες απαιτούν κάθε δραστηριότητα στο εργαστήριο, στο γραφείο και στην ύπαιθρο να ολοκληρώνεται σύντομα, αποδοτικά και με ένα αυτοματοποιημένο τρόπο. Το υπόδειγμα

αυτό λειτουργεί στα εξής τρία ξεχωριστά και ανεξάρτητα στάδια: Διαχείριση, Ανάλυση και Σχεδιασμός (Σχήμα 2), αντί για το ενιαίο, ενός σταδίου, παραδοσιακό υπόδειγμα.

Πιο συγκεκριμένα, σ' αυτό το υπόδειγμα έχει αλλάξει ο τρόπος που συλλέγονται και επεξεργάζονται τα χωρικά στοιχεία (πρώτο στάδιο). Πρέπει να σημειωθεί ότι οποιαδήποτε ανασκόπηση μελετών, έργων κλπ για την επίλυση χωρικών/αναπτυξιακών προβλημάτων έχει δείξει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των δαπανών τους (πολλές φορές φθάνουν το 90%) αφορούν στη συλλογή στοιχείων σε ψηφιακή μορφή και στη δημιουργία μηχανισμού για την αποθήκευση, επεξεργασία και διαχείριση των στοιχείων αυτών. Δηλαδή στη δημιουργία ενός συστήματος πληροφοριών που έχει αντικαταστήσει τον χάρτη ή τους πίνακες του παλαιού μοντέλου και το οποίο εμπεριέχει ψηφιακά «επίπεδα» για μια σειρά από οικονομικές, πολιτισμικές και άλλες ανθρώπινες και μη δραστηριότητες που από τη φύση τους είναι χωρικές.

Σχήμα 2. Το Μοντέλο της Πληροφοριζής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η χωρική ανάλυση (το δεύτερο στάδιο) είναι η διαδικασία από στοιχεία σε πληροφορία και σχετίζεται με ένα φάσμα μεθόδων και διαδικασιών τα οποία ολοκληρώνονται επιτυχώς κυρίως χάρη στη βοήθεια της Γεωπληροφορικής. Και είναι ακριβώς αυτός ο λόγος που η ανάλυση αποτελεί το κεντρικό στάδιο όχι μόνο σχηματικά αλλά και ουσιαστικά στην εξέταση του χώρου.

Ο σχεδιασμός, το τρίτο στάδιο, αναφέρεται ουσιαστικά στην αποδοτική χρήση της (χωρικής κυρίως) πληροφορίας για την επίλυση προβλημάτων του χώρου και της ανάπτυξης. Τα παραπάνω στάδια ή οι επιμέρους στόχοι όμως απαιτούν εργαλεία ευρέως αποδοτικά και επιστημονικά επαρκή για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, με αποτέλεσμα η διαδικασία αυτή να μην μπορεί να ολοκληρωθεί χωρίς τη βοήθεια της Γεωπληροφορικής.

2.2.3. Το Νέο Υπόδειγμα της Ολοκληρωμένης Προσέγγισης

Οι τρεις προσεγγίσεις της Γεωπληροφορικής (Διαχείριση, Ανάλυση και Σχεδιασμός) θεωρούνται ως ανεξάρτητες και επομένως αντιφατικές προσεγγίσεις. Κάτω από τη σημερινή πραγματικότητα, όμως, όπου η έννοια της ολοκλήρωσης αποτελεί το θεμέλιο λίθο της επιστημονικής σκέψης και της κοινωνικής πρακτικής, μια τέτοια προσέγγιση είναι επιστημονικά απορριπτή, λογικά αβάσιμη και πρακτικά αδύνατη. Αντίθετα, οι διαστάσεις αυτές μπορούν να ιδωθούν σαν επιστημονικά πεδία που έχουν κοινό τόπο τη χωρική διάσταση και επομένως είναι αλληλοσχετιζόμενα και αποτελούν τμήματα μιας ολοκληρωμένης χωρικής προσέγγισης (σχήμα 3).

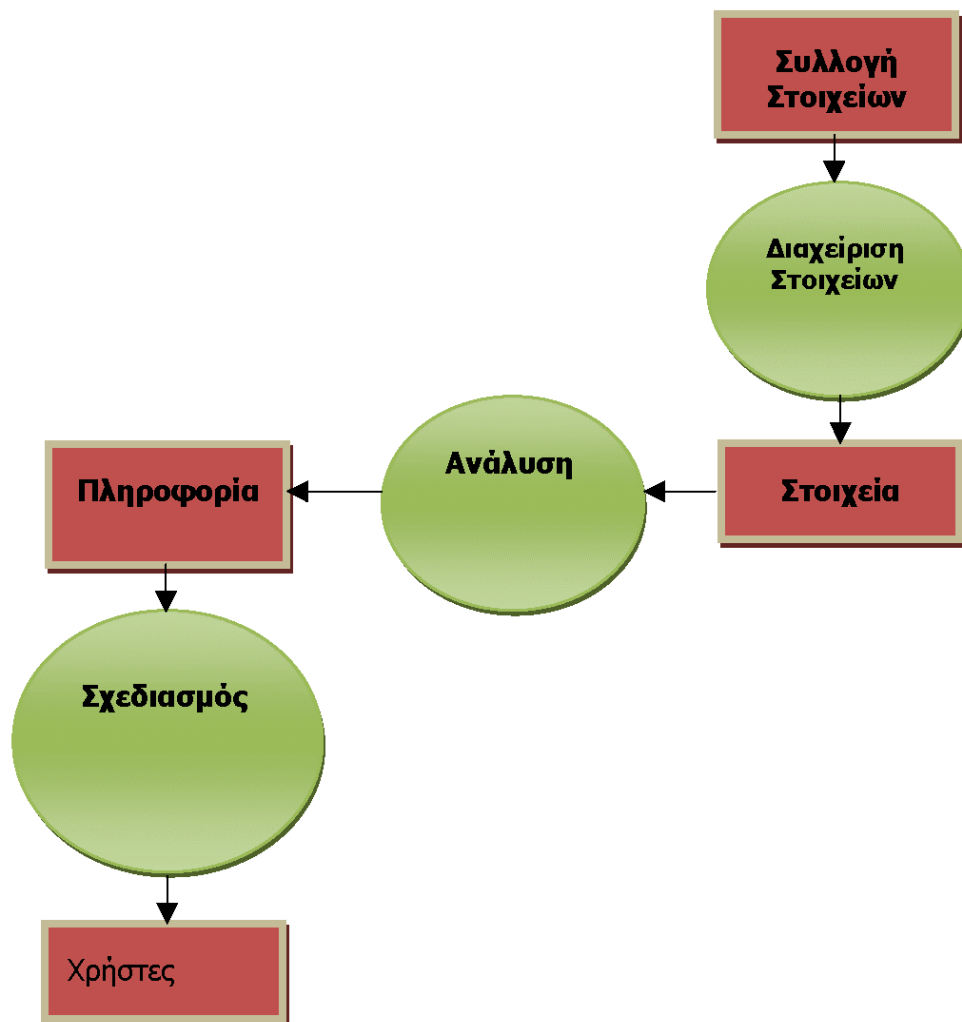
Συγκεκριμένα, οι τεχνικές της Ολοκληρωμένης προσέγγισης είναι συστήματα πληροφοριών, αλλά δεν εκφράζονται αποκλειστικά ως τέτοια. Το ίδιο ισχύει και με το ρόλο τους ως αναλυτικά ή σχεδιαστικά εργαλεία. Σαφώς τα εργαλεία της Γεωπληροφορικής είναι πραγματικά από τα καλύτερα εργαλεία ανάλυσης, αλλά σίγουρα δεν στοχεύουν αποκλειστικά στη χωρική ανάλυση. Ομοίως είναι και εργαλεία σχεδιασμού τα οποία δεν είναι αποκλειστικά μόνο αυτής της μορφής εργαλεία. Κάποιος μπορεί να σχεδιάσει ακριβείς, κατατοπιστικούς και όμορφους χάρτες με τη χρήση τους αλλά αυτό δεν αποκλείει κάποιον άλλο να εφαρμόσει μια πολύπλοκη χωρική ανάλυση με τη βοήθειά τους.

Συμπερασματικά, επιστημονική τεκμηρίωση, εμπειρικά αποτελέσματα και κοινή λογική υποδεικνύουν ότι οι τρεις προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα είναι επιστημονικά πεδία που έχουν ως κοινό παρονομαστή τη χωρική διάσταση, σχετίζονται πλήρως μεταξύ τους, είναι συμπληρωματικά και όλα είναι διαστάσεις μιας ολοκληρωμένης χωρικής προσέγγισης. Αποτελούν δηλαδή μια έκφανση της έννοιας για ολοκληρωμένη προσέγγιση που καλύπτει επιμέρους προσεγγίσεις του νέου υποδείγματος της *Ολοκληρωμένης προσέγγισης*.

Πραγματικά, έχει αποδειχθεί ότι οι διαφορετικές ιδέες που έχουν κατά καιρούς εκφραστεί για τη ολοκληρωμένη προσέγγιση και τις εφαρμογές της, μπορούν να συμπυκνωθούν

σε τρεις ξεχωριστές ομάδες που είναι αλληλένδετες μεταξύ τους (Koutsopoulos, 2005a), συνδέονται στενά, συσχετίζονται και κυρίως μπορούν να ενοποιούνται σε ένα οργανικό σύνολο (Κουτσόπουλος, 2005).

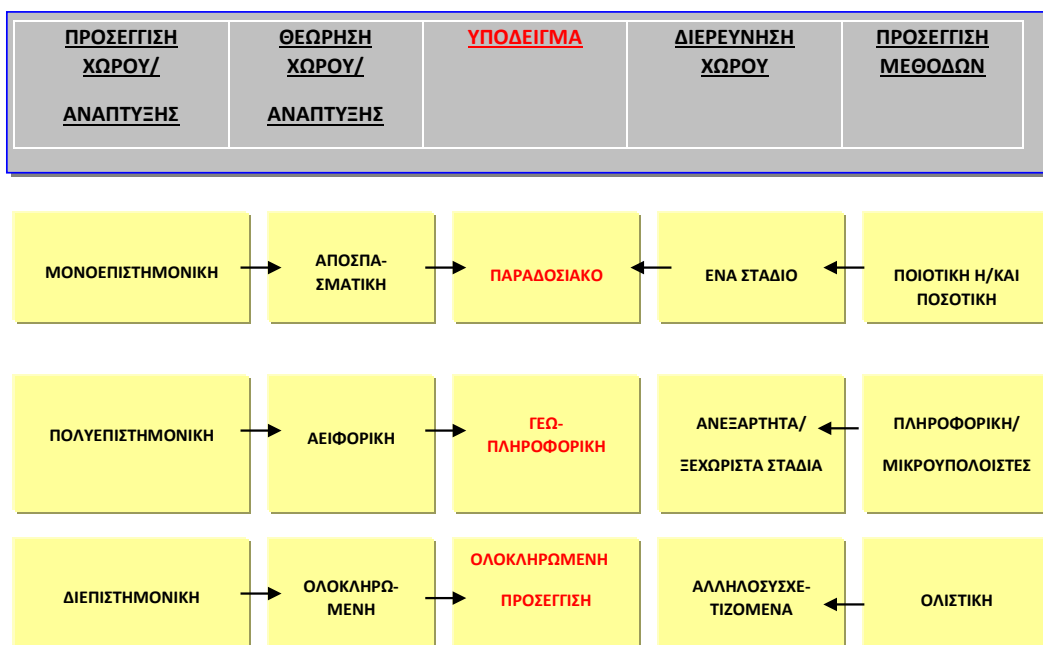
Σχήμα 2. Το Ολοκληρωμένο Μοντέλο

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Από την προηγούμενη συζήτηση πρέπει να έγινε σαφές ότι το υπόδειγμα της Ολοκληρωμένης προσέγγισης στον τρόπο αντιμετώπισης του χώρου και της ανάπτυξης μέχρι πρόσφατα διελπτόταν από την αντίληψη ότι υπάρχει τοπικό και όχι παγκόσμιο βέλτιστο. Με άλλα λόγια, τι είναι οι τεχνικές της Ολοκληρωμένης προσέγγισης και τι μπορούν να επιτύχουν είναι αποτελέσματα ερμηνείας ή η εφαρμογή καθορίζει τα εργαλεία. Μια τέτοια άποψη, όμως, σαφώς παραβιάζει την επιστημονική δεοντολογία και μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνους ατραπούς. Αντίθετα, πιστεύεται ότι όλες αυτές οι ιδέες αποτελούν μικρά τμήματα ενός συνολικού «πάζλ» που αφορά το γεωγραφικό χώρο και την άλλη όψη του την ανάπτυξη.

Σχήμα 4. Εξέλιξη Υποδειγμάτων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πιστεύω ακράδαντα ότι οι ιδέες που εκφράστηκαν κατά την διάρκεια της εξέλιξης του υποδείγματος της Γεωπληροφορικής από επιστήμονες όπως οι: Geertman (1997), Goodchild (1991), Maquire (1991), Openshaw (1991), Tomlin (1991) και πολλοί άλλοι απλώς αποτελούν τα τμήματα ενός πλαισίου που σχετίζεται με την εφαρμογή της Ολοκληρωμένης προσέγγισης στο χώρο και την ανάπτυξη και πιο συγκεκριμένα αποτελούν τα συμμετέχοντα

τιμήματα στα τρία στάδια του υποδείγματος της Ολοκληρωμένης προσέγγισης που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα.

Συμπερασματικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια η περιφερειακή επιστήμη και η συλλογική κοινωνική αποδοχή της μέσα από την παράλληλη εξέλιξη του τρόπου που ο γεωγραφικός χώρος προσεγγίζεται και η αλληλένδετη ανάπτυξη και οι μέθοδοι με τους οποίους διερευνάται έχει διέλθει μέσα από την αλλαγή τριών επιστημονικών υποδειγμάτων, όπως φαίνεται στο Σχήμα 4.

3. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Θεωρώ ότι ο όρος περιφερειακός σχεδιασμός αφορά την διαμόρφωση ανθρώπινων δραστηριοτήτων που παράγουν υπεραξία από την αποδοτικότερη αντιμετώπιση των χωρικών προβλημάτων και την διαχείριση του γεωγραφικού χώρου. Η ερμηνεία του όρου αυτού έχει δύο σκέλη. Αναφέρεται, από τη μια, στην επίτευξη κυρίως αυξημένων οικονομικών, οικολογικών, κοινωνικών, τεχνικών-τεχνολογικών και πολιτισμικών στόχων. Και από την άλλη, στην διαδικασία που οδηγεί στην επίτευξη των προηγούμενων. Το πρώτο σκέλος, στηρίζεται στην θεώρηση του χώρου, η οποία καθορίζει τους στόχους της και το δεύτερο στην εφαρμογή της.

Στην διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, και σε σχέση με τον περιφερειακό σχεδιασμό, στην Ελλάδα δημιουργήθηκε η εξής κατάσταση: ενώ στον επιστημονικό χώρο των «παραγωγών» παρατηρήθηκαν συνεχείς αλλαγές στην δημιουργία και τροφοδότηση νέων επιστημονικών προϊόντων, στην κοινότητα των «χρηστών» της ανάπτυξης υπήρξε μια αδικαιολόγητη αδράνεια, παρουσιάζοντας ασήμαντες αν όχι ανύπαρκτες διαφοροποιήσεις, οι οποίες σίγουρα δεν αντιστοιχούν στις εξελίξεις που ακολούθησε η παγκόσμια κοινότητα.

Το αποτέλεσμα των αντιφατικών διαχρονικών εξελίξεων στην περιφερειακή επιστήμη και στη λήψη αποφάσεων, δημιούργησε το παράδοξο της περιφερειακής ανάπτυξης στην χώρα μας τόσο ως προς τον τρόπο θεώρησης του χώρου και της ανάπτυξης όσο και των μεθόδων αντιμετώπισης της. Πιο συγκεκριμένα, το επιστημολογικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο του παραδόξου αυτού στηρίζεται στο πρόβλημα της ασυμπτωτικής εξέλιξης του κριτικού-δημιουργικού πνεύματος της περιφερειακής επιστήμης και της συντηρητικής προσέγγισης των δομών λήψης και εφαρμογής αποφάσεων. Πραγματικά, ενώ η περιφερειακή επιστήμη εξελίχθηκε και συνεχίζει να εξελίσσεται, οι θεράποντες την πρακτική πλευρά της ανάπτυξης είτε ως λήπτες αποφάσεων είτε ως διοικητικός/υποστηρικτικός μηχανισμός, παρουσιάζουν διαχρονικά μια απρόσμενη για ανεπτυγμένη χώρα προσηλωση σε προσεγγίσεις και πρακτικές του παρελθόντος. Οι εξελίξεις αυτές σε συντομία έχουν ως εξής:

3.1. Παραγωγοί: Αλλαγές Υποδείγματος

Στην χώρα μας η Περιφερειακή επιστήμη οργανώθηκε/δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από έλληνες οικονομολόγους όπως ο Ξ. Ζολώτας και ο Α. Παπανδρέου, αλλά αδράνησε ύστερα μερικά χρόνια. Την δεκαετία του '80 άρχισε η ανάπτυξη της μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα και τώρα βρίσκεται στην περίοδο της ωριμότητας της.

Η εξέλιξη της περιφερειακής επιστήμης στην Ελλάδα συνέπεσε, κατά αγαθή σύμπτωση, με τις επιστημονικές εξελίξεις της περιφερειακής επιστήμης. Πραγματικά, από την πλευρά των παραγωγών, οι θεραπεύοντες την περιφερειακή επιστήμη ακολούθησαν με ευλάβεια τις σημαντικές αλλαγές του υποδείγματος της επιστήμης τους, οι οποίες έλαβαν χώρα από τα μέσα του περασμένου αιώνα έως σήμερα. Στην διάρκεια της περιόδου αυτής η περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα παρουσίασε τρεις βασικές διαφοροποιήσεις (οργάνωση, ανάπτυξη και ωρίμανση) τόσο ως προς τον τρόπο θεώρησης της επιστήμης της όσο και των μεθόδων της διερεύνησής, και οι οποίες αντιστοιχούν στα στάδια εξέλιξης της παγκόσμιας επιστημονικής κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα:

3.1.1 Οργάνωση

Στο στάδιο της οργάνωσης της η περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα ως προς την θεώρησή της είχε μια μοναδική διάσταση την οικονομική, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη να αντιμετωπίζεται επιστημονικά μόνο από τους οικονομολόγους. Ενώ, όσον αφορά τον τρόπο διερεύνησης της γίνεται με τον παραδοσιακό τρόπο, δηλαδή την παρατήρηση και την δημιουργία ένος χάρτη ως το τελικό αποτέλεσμα.

3.1.2 Ανάπτυξη

Το στάδιο της ανάπτυξης της περιφερειακής επιστήμης στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από την συνεργασία πολλών επιστημών και επιστημόνων. Μεταξύ αυτών, επισπεύδοντες υπήρξαν το Ινστιτούτο περιφερειακής ανάπτυξης του Πάντειου Πανεπιστημίου, το εργαστήριο Γεωγραφίας και ανάλυσης χώρου του ΕΜΠ και της έδρας οικονομικής του χώρου στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο (Κουτσόπουλος, 1993α). Ως αποτέλεσμα, η έννοια του χώρου και της ανάπτυξης όχι μόνο επανήλθε στο προσκήνιο της Ελληνικής επιστημονικής πραγματικότητας, αλλά ετέθησαν τα θεμέλια της πολυεπιστημονικής προσέγγισης. Ενώ όσον αφορά τον τρόπο διερεύνησης της το στάδιο αυτό συμπίπτει με την εισαγωγή και ανάπτυξη της Γεωπληροφορικής με την βοήθεια των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών που ενεργοποιήθηκαν στην Ελλάδα από το εργαστήριο Γεωγραφίας και ανάλυσης χώρου του ΕΜΠ (Κουτσόπουλος, 2017).

3.1.3 Ωρίμανση

Στο στάδιο της ωρίμανσης, στο οποίο βρίσκεται σήμερα η περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα, όπου έχει επικρατήσει η πίστη ότι η διαχείριση της ανάπτυξης πρέπει να γίνεται μέσα από μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, τόσο ως προς την προσέγγιση του χώρου όσο και ως προς την διερευνησή της, η οποία λαμβάνει υπόψη τις οικολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, τεχνικές-τεχνολογικές, πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις της Ελληνικής πραγματικότητας (Ρόκος, 2000; Κουτσόπουλος, 2005)

3.2. Χρήστες: Στασιμότητα

Η οικονομική ανάλυση του χώρου και η συνδεση του με την ανάπτυξη άργησε πολύ να εμφανιστεί στο προσκύνιο της οικονομικής θεωρίας. Η πραγματική ανάπτυξη της περιφερειακής επιστήμης ως ξεχωριστού κλάδου έγινε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χάρη στις προσπάθειες του W. Isard (1952, 1956) που πρωτοστάτησε στην δημιουργία της εταιρείας περιφερειακής επιστήμης (Regional Science Association) το 1954. Όμως, η ανάπτυξη και επιρροή της υπήρξε ραγδαία και κυρίως καθοριστική στην λήψη αναπτυξιακών αποφάσεων, λειτουργώντας ως καταλύτης για τους «χρήστες» των αναπτυξιακών διαδικασιών τόσο στον τρόπο θεώρησης της ανάπτυξης όσο και των μεθόδων εφαρμογής της. Δυστηχώς, η αντίδραση των «χρηστών» (των θεραπόντων την πρακτική πλευρά της ανάπτυξης στην Ελλάδα) δεν ακολούθησε την διεθνή πρακτική. Έχει επικρατήσει και συνεχίζει να λειτουργεί ένα περιβάλλον όπου το καινοτομικό πνεύμα της θεωρίας δεν μεταλαμπεύεται στον σχεδιασμό και στην πράξη και κυρίως όταν συγκρούεται με ομαδικά ή ατομικά συμφέροντα να μην μπορεί να επηρεάσει, με την θεωρητικά ενδεδειγμένη ένταση και αποτελεσματικότητα, τις οικονομικές, κοινωνικές και λοιπές δραστηριότητες που εξελίσσονται στον χώρο.

Ακόμη και μία επιφανειακή επισκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει καθαρά ότι η θεώρηση του χώρου στη χώρα μας από τους «χρήστες» της αναπτυξιακής διαδικασίας χαρακτηρίζεται από την πλήρη έλλειψη γνώσης και εμπειρίας της σχέσης ανάμεσα στην ανάπτυξη και τον χώρο, όπως εκφράζεται μέσα από τις χωρικές κατανομές και τις χωρικές διαδικασίες των θεμελιωδών διαστάσεων της ανάπτυξης. Στην Ελλάδα, κατά την διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, ο χώρος, παρά την καθοριστική σημασία του, θεωρείται ως «εξωτερικός παράγοντας» και δεν λαμβάνεται υπόψη στους σχετικούς αναπτυξιακούς υπολογισμούς ούτε ως αιτία, αλλά ούτε ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η αδυναμία ενσωμάτωσης της διαδικασίας εσωτερικευσης της «εξωτερικής» διάστασης του χώρου εξακολουθεί να ταλανίζει και να αποπροσανατολίζει την λήψη αποφάσεων και εφαρμογής αναπτυξιακών προσπαθειών. Η αποτυχία ελέγχου και καθοδήγησης της ανάπτυξης προς την επιθυμητή κάθε φορά κατεύθυνση τα τελευταία

60 χρόνια υπήρξε, σε σημαντικό βαθμό, αποτέλεσμα της ελλιπούς κατανόησης ή της λαθεμένης θεώρησης των πραγματικών διαστάσεων της διαλεκτικής σχέσης χώρου και ανάπτυξης.

Η βιβλιογραφία αναφέρει πολλούς λόγους γι' αυτό. Μερικοί έχουν να κάνουν με την ίδια την λειτουργία του περιφεριακού σχεδιασμού που μπορεί να εξαληφθεί μόνο μέσα από οργανωτικές και διαρθρωτικές αλλαγές, και τις οποίες οι πολιτικοί και οι ασχολούμενοι με τον διοικητικό/υποστηρικτικό/εφαρμοστικό μηχανισμό αρνούνται πεισματικά. Όμως, ο πιο σημαντικός λόγος είναι το ανθρώπινο δυναμικό της δημόσιας διοίκησης το οποίο, με μικρές αλλά αξιόλογες εξαιρέσεις, την ημέρα πρόσληψής τους θεωρεί ότι έχει ήδη επιτελέσει οριστικά και τελεσίδικα το καθήκον του. Ένα καθήκον το οποίο, όμως, απαιτεί συνεχή ενημέρωση και επιμόρφωση στα νέα επιτεύματα των επιστημών.

3.2.1. Εφαρμογή

Μια βασική εξέλιξη στη λήψη αποφάσεων και στην εφαρμογή τους στην αναπτυξιακή διαδικασία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε η σταδιακή διαφοροποίηση από το να στηρίζεται σε τελείως εμπειρικές δοξασίες, στο να αξιοποιεί τα αποτελέσματα θεωρητικών ή εφαρμοσμένων έρευνών. Αντίθετα, η διαδικασία λήψης αποφάσεων στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από δύο περιοριστικές συνθήκες:

- Την εξαιρετικά αναποτελεσματική αναπτυξιακή βάση δεδομένων. Τα υπάρχοντα στοιχεία και πληροφορίες είναι ιδιαίτερα ελλιπή, διεσπαρμένα και χαμηλής ποιότητας.
- Την έλλειψη προσπάθειας για την σωστή και αποδοτική εκμετάλλευση της διαθέσιμης υλικο-τεχνικής και επιστημονικής υποδομής.

Οι λήπτες αποφάσεων απογυμνωμένοι από κάθε αναγκαία προσφορά πληροφόρησης και αρνούμενοι να δημιουργήσουν ένα σύστημα υποδομής που θα τους βοηθήσει στο έργο τους, αρνούνται να λάβουν αποφάσεις, και μάλιστα το επιχειρούν ανενδοίαστα, και κυρίως να χρησιμοποιήσουν τη γνώση, την εμπειρία και τα εργαλεία που προσφέρει η Περιφερειακή επιστήμη. Απλά σταμάτησαν να ακολουθούν τις ραγδαίες εξελίξεις στην επιστήμη και στην πράξη, παραμερίζοντας εθελουφλικά την ύπαρξή τους.

Ως αποτέλεσμα, στην Ελλάδα του 21ου αιώνα η λήψη αναπτυξιακών αποφάσεων, ακόμη και μετά τις τελευταίες αφόρητες πιέσεις των δανειστών μας, δεν έχει κάνει, με μικρές εξαιρέσεις, αποτελεσματική χρήση των αναγκαίων μεθόδων και προσεγγίσεων της περιφερειακής επιστήμης, υπολοιπόμενη των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής ένωσης, όπου όλα τα διαθέσιμα επιστημονικά εργαλεία χρησιμοποιούνται σε όλες τις φάσεις του περιφεριακού σχεδιασμού.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην Ελλάδα του 21ου αιώνα το παράδοξο της ανάπτυξης εδραιώνεται απειλητικά. Από την μια πλευρά οι θεράποντες την περιφερειακή επιστήμη έχουν τροποποιήσει τόσο την θεώρηση της ανάπτυξης όσο και τα εργαλεία τους ευθυγραμιζόμενοι με την διεθνή πρακτική. Από την άλλη μεριά η αδράνεια με την οποία αντιμετωπίζουν την περιφερειακή επιστήμη οι λήπτες αποφάσεων δημιουργούν όχι μόνο το παράδοξο της ανάπτυξης στην Ελλάδα, αλλά καθλώνουν κάθε προσπάθεια της χώρας να προχωρήσει σε μία σωστή, χωρίς ανισότητες και αποδοτική ανάπτυξη.

Το παράδοξο της ανάπτυξης στην Ελλάδα, όμως, αποτελεί και μια ανέλπιστη και καθοριστική πρόκληση τόσο για τους «παραγωγούς» όσο τους «χρήστες» της ανάπτυξης στη χώρα μας. Μια πρόκληση που από την πλευρά των «παραγωγών» πρέπει να τους οδηγήσει σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού των στόχων τους. Είναι η κατάλληλη στιγμή για τους επιστήμονες να στρέψουν, τουλάχιστον εν μέρει, την ενασχόληση τους από τα εντυπωσιακά, μεγαλεπήβολα και θεωρητικά πονήματα προς την επίλυση των μικρών, πεζών, αλλά ουσιαστικών προβλημάτων που ταλανίζουν την ελληνική ανάπτυξη.

Από την πλευρά των χρηστών, έχει φθάσει η ώρα να υιοθετήσουν, τα πραγματικά ξένα σε αυτούς, επιστημονικά εργαλεία και μεθόδους, να αναμένουν την επιστημονική γνώση αντί να αντιδρούν σε αυτήν και να προχωρούν μπροστά παρά να ακολουθούν από πίσω στην χρήση τους.

Επομένως, η αντιδραση στο παράδοξο που έχει διαμορφωθεί στην Ελλάδα δεν μπορεί να είναι άλλη από μια γεναία αυτοκριτική και επανεξέταση των δραστηριοτήτων, κοιτώντας βέβαια πάντοτε μπροστά.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Κουτσόπουλος, Κ. (1993α) *Περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα: Ανασκόπηση και προοπτικές*. Αθήνα: ΕΜΠ
- Κουτσόπουλος, Κ. (1993β) «Περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα: Ανασκόπηση και προοπτικές». Στο Κουτσόπουλος, Κ. (επ.) *Περιφερειακή επιστήμη στην Ελλάδα: Ανασκόπηση και προοπτικές*, Αθήνα: ΕΜΠ, σελ. 2-9.
- Κουτσόπουλος, Κ. (2002) *Γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών και ανάλυση χώρου*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- Κουτσόπουλος, Κ. (2005) «ΓΣΠ: Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της περιφερειακής επιστήμης». *Πρακτικά Ημερίδας, Βόλος*, σελ. 305-316.

- Κουτσόπουλος, Κ. (2017) *Γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών και ανάλυση χώρου*. Θεσσαλονίκη: Δίσιγμα.
- Ρόκος, Δ. (1994α) «Οι ολοκληρωμένες αποδόσεις της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας και ως θεμέλιο ιδεολογικής ανάδρασης». *Πρακτικά Δ' Πανελλήνιο Συνέδριο Προβλήματα Σοσιαλισμού*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ε.Μ.Π.
- Ρόκος, Δ. (1994β) *Η διεπιστημονικότητα στην ολοκληρωμένη προσέγγιση και ανάλυση της ενότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας*. ΔΠΜΣ Περιβάλλον και ανάπτυξη. Αθήνα: ΕΜΠ.
- Ρόκος, Δ. (2000) «Τεχνολογία, πολιτισμός και αποκέντρωση: Μια απόπειρα ολοκληρωμένης θεώρησης προσέγγισης και ανάλυσης των πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεών τους στα επίπεδα της πολιτικής και της κοινωνίας». *Ουτοπία*, 41, σελ. 121-135.

Ξενογλώσση

- Furtado, C. (1974), *The myth of economic development (O mito do desenvolvimento econômico)*. Rio de Janeiro: Paz e Terra.
- Geertman, S. (1997) "Geographical information technology as a planning tool". *Proceedings, Third Joint European Conference on GIS*, Vienna, pp. 708-717.
- Goodchild, M.F. (1991) "The technological setting of GIS". Στο Maguire, M.J. et al (επ.) *Geographical information systems: Principles and applications*. London: Longham, Vol.1, pp. 45-54.
- Isard, W. (1952) *Atomic power, an economic and social analysis: A study in industrial location and regional economic development*. New York: Blakiston.
- Isard, W. (1956) *Location and space-economy: A general theory relating to industrial location, market areas, land use, trade, and urban structure*. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology; Wiley.
- Khun, S.T. (2002) *The structure of scientific revolution*. Chicago: University of Chicago.
- Koutsopoulos, K. (2005a) "What's European about European geography? The case of geoinformatics in Europeanization". *Journal of Geography in Higher Education*, 32 (1), pp. 38-47.
- Koutsopoulos, K. (2005b), "Greek regionalization in a Mediterranean context". Στο Pimpao, A. (επ.) *European regional policy and Mediterranean projects*. Associacao Portuguesa para o Desenvolvimento Regional, 1990, pp. 12-17.
- Maguire, M.J. (1991) "An overview and definition of GIS". Στο Maguire, M.J. et al (επ.) *Geographic information systems: Principles and applications*. London: Longman, Vol.1, pp. 9-20.

- Openshaw, S. (1994) “G.I.S. crimes and spatial analysis”. *Proceedings of GIS and Public Policy Conference*. Ulster UK: Ulster Business School, pp. 22-35.
- Tomlin, D.C. (1991) “Cartographic modeling”. In Maguire, M.J. et al (eds.) *Geographical information systems: Principles and applications*. London: Longman, Vol.1, pp. 361-374.

Κωστής Κουτσόπουλος
Καθηγητής ΕΜΠ
Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 15780 Ζωγράφου Αθήνα
email: kostis(AT)survey.ntua.gr

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 29 ΕΤΟΣ
ISSUE YEAR 2019

Α. Ντάφλου

4

Μητροπολιτική Διακυβέρνηση - Χωρικός Σχεδιασμός:
Η Τοπική Αυτοδιοίκηση σε προσαρμογή ή απομόνωση

Ν. Κουραχάνης

25

Κοινωνικές πολιτικές στέγης στο Νότιο-Ευρωπαϊκό καθεστώς ευημερίας:
Η στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης Αστεγών στην Πορτογαλία (2009-2015)

S. Michael

49

City Branding Strategies: A model for the diagnosis of the perceived image
of an urban cultural landscape through spatial approaches. The case of Larnaca city

Κ. Πορτοκαλίδης

79

Κεντρικότητα και Αστικό Αποτύπωμα των Ελληνικών Μικρομεσαίων Πόλεων

Π. Πραστάκος, Α. Λαγαρίας

100

Ανάλυση της αστικής μορφής με χρήση χωρικών δεικτών:
Χρήσεις γης και χαρακτηριστικά κατοικιών στην Αττική

Ν. Μυωφά, Σ. Σταυριανάκης

147

Συγκριτική μελέτη των πολιτικών εγκατάστασης των προσφύγων του 1922 και
του 2016 στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας

ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Κ. Κουτσόπουλος

174

Το παράδοξο της ανάπτυξης στην Ελλάδα

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Ε. Ψαθά

192

Σεραφεΐμ Πολύζος, (2015)
Αστική Ανάπτυξη